

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор

Руслан БІЛОСКУРСЬКИЙ

ПРОГРАМА ВСТУПНОГО ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ
ДО АСПІРАНТУРИ

для здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності

A1 ОСВІТНІ НАУКИ

галузі знань А ОСВІТА

Схвалено і затверджено
вченою радою факультету педагогіки
Голова вченої ради *Григорук* **Григорук ПРОКОП**
Протокол № 9 від 03.09.2025 року

Чернівці - 2025

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступне фахове випробування в аспірантуру зі спеціальності А1 Освітні науки на освітній ступінь «доктор філософії PhD» в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича проводиться у формі тестування.

Мета вступного фахового випробування - визначення якості педагогічних знань, умінь та навичок вступників в аспірантуру, з'ясування рівня готовності до дослідження теоретико-методологічних і методичних питань теорії та практики педагогічних наук.

Програмою вступного фахового випробування передбачено виявлення у майбутніх аспірантів рівня знань і розуміння досягнень світової цивілізації у галузі педагогічної науки з урахуванням надбань української педагогічної думки та шкільної практики, багатовікових педагогічних традицій українського народу; володіння базовими педагогічними категоріями в контексті їх генезису та теоретичних інтерпретацій; знання теорії навчання і виховання; володіння сучасними педагогічними технологіями та методами науково-педагогічних досліджень.

Програма вступного фахового випробування до аспірантури зі спеціальності охоплює навчальний матеріал нормативних курсів, які вивчаються у закладі вищої освіти, і складається з таких розділів: 1) загальні засади педагогіки (головні педагогічні категорії; логіка і методи науково-педагогічних досліджень; порівняльна педагогіка); 2) історія педагогіки (розвиток шкільництва і педагогічної думки); 3) загальні основи дидактики (загальні засади теорії освіти і навчання); 4) теорія і методика виховання (загальні засади теорії виховання; методи, форми організації виховної роботи у різних типах закладів освіти); 5) школознавство (загальні засади школознавства); 6) педагогіка вищої школи (загальні засади організації освітнього процесу в закладі вищої освіти; методика викладання у вищій школі); 7) основи педагогічної майстерності.

Програма вступного фахового випробування вміщує такі складові: 1) пояснювальна записка; 2) критерії оцінювання, структура оцінки і порядок оцінювання підготовленості вступників; 3) зміст програми; 4) рекомендована література.

Майбутній аспірант повинен знати: історію розвитку педагогіки, структуру та функції навчальної дисципліни, бути ознайомленим з різними педагогічними концепціями, підходами та поглядами вітчизняних та зарубіжних науковців на проблеми освіти та виховання; предмет навчальної дисципліни: закономірності, концепції та перспективи розвитку педагогіки як науки і навчальної дисципліни; тенденції та перспективи розвитку освіти в Україні та в розвинутих країнах; особливості пізнавальних процесів, шляхів забезпечення успішного навчання і розвитку особистості; нормативні та законодавчі документи про освіту.

Майбутній аспірант повинен уміти: послідовно і систематично розвивати вміння аналізувати вплив історичних, культурних, філософських, психологічних, економічних, соціальних чинників і підходів на специфіку формування вищої освіти в різних країнах світу; вільно оперувати педагогічними знаннями, використовувати досвід сучасного викладання педагогіки та інших дисциплін; визначати завдання педагогічної науки відповідно до замовлення суспільства у сфері освіти; застосовувати теоретичні й емпіричні методи педагогічного дослідження; урахувати динаміку розвитку змісту освіти; правильно обирати і застосовувати методи та методики науково-педагогічних досліджень.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ, СТРУКТУРА ОЦІНКИ І ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ ВСТУПНИКІВ

Фахове вступне випробування проводиться відповідно до вимог чинного законодавства, нормативних документів Міністерства освіти і науки України, нормативних положень університету.

Вступне випробування відбувається у формі тестування відповідно до затвердженого розкладу. Зміст тестових завдань системно відображає зміст Програми.

Вступне фахове тестування передбачає 40 позицій завдань, які скомплектовані за трьома рівнями та диференційовані кількістю балів:

- перший рівень (задовільний) – 25 тестових завдань (по 2 бали за правильну відповідь);

- другий рівень (достатній) – 10 тестових завдань (4 бали);

- третій рівень (високий) – 5 тестових завдань (6 балів).

До кожного завдання пропонується 4 варіанти відповідей (дистрактори), з яких лише один правильний. Завдання вважається виконаним неправильно, якщо: а) позначено неправильну відповідь (дистрактор); б) позначено два або більше варіантів відповіді (дистрактори), навіть якщо серед них є правильна відповідь (дистрактор); в) відповідь не позначено взагалі.

Загальна оцінка за тестування підраховується як сума балів набраних абітурієнтом за трьома рівнями та 80 балів за участь у тестуванні.

Максимальна кількість балів на вступному іспиті – 200 балів. Обрахування здійснюється автоматично системою.

Високий рівень (180-200 балів) характеризує глибокі знання з усіх галузей педагогічної науки; поінформованість щодо найбільш важливих педагогічних ідей, які висловлювалися в минулому та є предметом наукових дискусій сьогодні, володіння категоріально-понятійним апаратом педагогіки, здатність виокремлювати педагогічні факти, явища, події, використовувати теоретичні знання як основу й метод пізнання, знаходити й бачити проблеми для здійснення актуальної науково-педагогічної діяльності, комбінувати знання для більш глибокого розуміння проблем і збагачення професійних знань.

Достатній рівень (150-175 балів) характеризує ґрунтовні знання програмного навчального матеріалу, розуміння головної проблематики наукового пошуку, достатній рівень науково-педагогічного мислення тощо.

Середній рівень (125-145 балів) характеризує розуміння абітурієнтом сутності основного змісту педагогічних питань, однак наявні окремі неточності в оволодінні науковою та практичною термінологією; виявляється часткова обізнаність з джерелами рекомендованої літератури.

Низький рівень (100-120 балів) характеризує розкриття абітурієнтом змісту питань фахової спеціалізації без достатнього їх розуміння на рівні механічного виключення ймовірно хибних відповідей (дистракторів) у тестових завданнях, відсутність умінь аналізувати та синтезувати інформацію, фрагментарну обізнаність з джерелами рекомендованої літератури, безсистемне розуміння наукової та практичної термінології, припущення суттєвих помилок при виконанні тестових завдань всіх трьох рівнів складності проведеного вступного випробування.

Вступне фахове випробування вважається складеним за умови отримання абітурієнтом не менше 100 балів, що відповідає нижній межі оцінки задовільного рівня.

Перевірка знань вступника до аспірантури із питань, передбачених цією програмою, на основі зазначених вище критеріїв дає достатні підстави щодо формування підсумкової оцінки та висновку комісії про рівень його підготовки й можливості навчання абітурієнта в аспірантурі для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Рішення про зарахування вступника на навчання приймається Приймальною комісією Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відповідно до встановленої університету ліцензії за набраним конкурсним балом згідно з Правилами прийому до аспірантури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича на здобуття вищої освіти ступеня доктора філософії у 2025 році, затвердженими Вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича 28 березня 2025 року, протокол № 4.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ВСТУПНОГО ІСПИТУ

Педагогіка як наука

Педагогіка як наука про виховання, навчання та розвиток особистості. Ретроспективний аналіз розвитку педагогіки (етапи розвитку педагогіки: донауковий, етап виникнення теоретичних концепцій виховання і освіти, етап розвитку педагогічної науки).

Предмет, основні категорії педагогіки. Методологія педагогіки. Структура педагогіки. Зв'язок її з іншими науками. Завдання педагогіки на сучасному етапі розвитку суспільства. Різноманітність течій зарубіжної педагогіки.

Наукові дослідження як шлях вирішення проблем педагогіки. Основні елементи педагогічного дослідження. Поняття виміру в педагогіці, вимірні шкали. Методи науково-педагогічного дослідження. Етапи дослідження. Аналіз і оформлення результатів дослідження. Документація дослідження.

Особистість як предмет виховання та умови її розвитку. Особистість та умови її розвитку. Суть особистості за К. Роджерсом. Індивід і індивідуальність. Роль свідомості та самосвідомості у розвитку особистості. Підструктури особистості як особистісні якості людини: мотивування, цілепокладання, орієнтування, самоактуалізація, самореалізація, самоконтроль, самооцінка. Внутрішні та зовнішні фактори розвитку особистості. Середовище розвитку особистості: географічне, соціальне, близьке середовище. Спадковість у людському розвитку. Соціалізація і становлення особистості. Фактори соціалізації. Роль виховання у розвитку людини і формуванні її особистості. Вікові й індивідуальні особливості розвитку. Діагностика розвитку. Врахування вікових та індивідуальних особливостей особистості в процесі виховання і навчання.

Теорія виховання. Суть і зміст процесу виховання. Основні закономірності і принципи виховного процесу. Національне виховання, його суть і зміст. Зміст виховання в зарубіжних країнах. Теоретико-методологічна характеристика основних напрямів виховання, шляхів їх реалізації в різних типах навчальних закладів. Технології виховання. Загальні методи, засоби виховання: класифікація, характеристика, шляхи реалізації, умови вибору. Організаційні форми виховної роботи: класифікація, характеристика, шляхи реалізації, умови вибору. Актуальні проблеми теорії та практики національного виховання (громадянське виховання, патріотичне виховання, цінності виховання, соціально-правове виховання, особистісний підхід у вихованні, духовний розвиток особистості). Українська народна педагогіка про виховання дітей і молоді. Учніське та студентське самоврядування. Основи сімейного виховання. Взаємодія навчального закладу і сім'ї. Система організації виховання у вищій школі.

Особистість педагога як найважливіший суб'єкт-суб'єктний чинник навчально-виховного процесу. Педагогічна майстерність педагога.

Дидактика. Поняття дидактики. Основні категорії дидактики. Дидактика та методика викладання окремих предметів. Методологія процесу навчання. Основні функції навчання: освітня, виховна, розвивальна. Характеристика основних ланок навчального процесу у вищій школі. Принципи організації процесу навчання у вищій школі. Співвідношення теорії і практики у процесі навчання. Прогностичні моделі навчання XXI ст. Психолого-педагогічні основи навчально-пізнавальної діяльності учнів. Структура процесу засвоєння знань: сприйняття, осмислення, розуміння, узагальнення, закріплення, використання на практиці. Зміст та мета освіти в сучасній школі. Тенденції розвитку і вдосконалення змісту освіти. Поняття форми організації навчання. Класно-урочна система навчання. Лекційно-

семінарська система навчання. Модульно-розвивальна система навчання. Позаурочні форми навчання. Актуальні проблеми дидактики на сучасному етапі. Зв'язок дидактики з конкретними методиками. Поняття методів навчання. Принципи класифікації методів навчання. Характеристика методів навчання на основі зовнішніх форм їх прояву. Критерії вибору методів навчання. Поняття змісту освіти та його основні значення. Співвідношення науки і навчального предмета у змісті навчання. Психолого-педагогічні умови інтенсифікації навчання на сучасному етапі розвитку вищої освіти. Навчальна програма і навчальний план як схематичні проекти змісту вищої освіти. Міжпредметна координація у процесі навчання. Умови оптимізації побудови навчальних планів і програм. Використання грифів при оптимізації побудови навчального плану і програми.

Контроль, перевірка та оцінка знань учнів. Значення, функції та об'єкт контролю. Види контролю знань. Методи контролю. Проблеми оцінки знань учнів. Перспективи тестової перевірки знань учнів.

Історія розвитку освіти й педагогічної думки у світі

Виховання у первісному суспільстві. Розвиток школи та педагогічних ідей у середньовічній Європі. Виникнення університетів. Школа та педагогічна думка в епоху Відродження та Реформації. Я.А.Коменський – засновник педагогіки нової доби. Теорія навчання Я.-А.Коменського. Дидактичні погляди вченого-педагога. Шкільництво, виховання та педагогічна думка країн Європи в XVII – XIX ст. Навчання та професійна орієнтація молоді за Локком. Місце педагогічних ідей Дж. Локка в сучасній системі навчання та виховання. Педагогічні погляди Ж.Ж. Руссо. Природне і вільне виховання у працях Ж.Ж. Руссо. Педагогічна діяльність і спадщина Й.Песталоцці (ідея виховуючого навчання, розробка методики початкового навчання і деяких часткових методик). Ідеї розвиваючого навчання, природо- і культуровідповідності у педагогічній спадщині Фрідріха Адольфа Дістервега. Головні тенденції розвитку школи та педагогічної думки зарубіжних країн у першій половині XX ст. Педагогічні погляди на дошкільне виховання Марії Монтессорі. Джон Дьюї – яскравий представник педагогічного «інструменталізму». Ідеї вільної шкільної общини у педагогічній діяльності О. Нілла. Традиції вальдорфської школи Р. Штайнера і їхнє сучасне продовження. Експериментальні школи США (У. Кілпатрік і метод проектів, Е. Паркхерст і Дальтон- план та ін.). Сучасна система освіти в найрозвиненіших країнах світу.

Історія розвитку освіти й педагогічної думки в Україні

Українська народна педагогіка – джерело наукової педагогіки. Виховання, школа та педагогічна думка Київської Русі. Становлення та розвиток національної системи виховання, педагогіки в епоху українського Відродження (XVI-перша пол. XVIII ст.). Формування системи вищої освіти у XVIII-XX ст. Система вищої педагогічної освіти в Україні. Педагогічні погляди Григорія Сковороди. К.Д.Ушинський і розвиток педагогіки в Україні. Педагогічні погляди І.Я.Франка. Внесок Софії Русової у розвиток української педагогіки. Головні тенденції розвитку освіти та педагогічної думки України в XIX на початку XX ст. Розвиток національного шкільництва і педагогіки в 1917-1919 рр. Новаторські педагогічні ідеї в Україні у 20-ті роки XX ст. Стан розвитку освіти та педагогіки України в 30-80-і роки XX ст. Відродження національної системи виховання, школи, педагогіки в період становлення незалежності України. Розвиток освіти та педагогічної думки на сучасному етапі.

Педагогіка вищої школи

Нормативно правові документи, що регулюють діяльність системи освіти, визначають основні напрями її реформування. Основні категорії педагогіки вищої школи, їх характеристика. Управління закладами вищої освіти. Пошуки шляхів удосконалення освітнього процесу у навчальних закладах. Формування особистості майбутнього фахівця у класичних університетах та інших закладах вищої освіти. Студент як суб'єкт навчально-виховного процесу. Навчальний час студента. Права та обов'язки студентів. Інтеграція

навчальної і наукової діяльності. Базовий і варіативний компоненти у змісті освіти. Фундаментальні принципи розвитку сучасної освіти. Основні протиріччя розвитку сучасної освіти. Національна освіта як соціокультурне явище. Неперервна освіта як філософська і педагогічна категорія. Організаційно-педагогічні засади ступеневої освіти в Україні. Тенденції розвитку неперервної освіти в Україні. Неперервна освіта як світова тенденція. Система освіти України. Вища освіта. Післядипломна освіта. Дистанційна освіта. Самоосвіта. Освіта дорослих. Андрагогіка як наука про освіту дорослих. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. Акмеологія професійної освіти в контексті методології сучасної науки. Наступність у діяльності навчальних закладів. Теорія та методика організації навчально-виробничої, виробничої та навчальної практик у вищих навчальних закладах. Специфіка практичної підготовки на фахівця. Права та обов'язки студентів при проходженні практики. Організація і керівництво навчально-виробничої, виробничої та навчальної практикою студентів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аймедов К.В., Бабієнко В.В., Бабієнко В.А., Сторож В.В. Загальна педагогіка та історія педагогіки : підручник. К.: Видавничий Дім "Слово", 2014. 352 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник / І. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.
3. Васянович Г. Педагогічна етика: нач. метод. посіб. Львів: Норма, 2005. 344с.
4. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. Дрогобич: Коло, 2003. 528 с
5. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. Вид. 3-тє. Київ : Академвидав, 2009.
6. Впроваджуємо інклюзію в закладі освіти / Державна служба якості освіти - 2023. - 86 с.
7. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
9. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 176 с.
10. Зайченко І. В. Педагогіка : підруч. Вид. 3-є, переробл. та доповн. Київ: Вид. Ліра, 2016. 455 с.
11. Закон України «Про вищу освіту». URL: zakon.rada.gov.ua/go/1556-18
12. Закон України «Про освіту» від 5.09.2017р. Київ: АЛЕПТА, 2018. 120с. URL : www.golos.com.ua/article/294010.
13. Застосування професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: звіт за результатами дослідження / [Софій Н., Новик І., Стягунова О., Венгловська О., Борисенко Ю., Порфірян І.]; за заг.ред. Н.Софій. УІРО. 2024. - 54 с.
14. Інформаційно-аналітичний збірник "Освіта України в умовах воєнного стану". Київ, 2022. 358 с.
15. Кейс для педагога-наставника / Новик І., Венгловська О. - Київ. УІРО -2023, 30 с.
16. Ковальчук І. В. Педагогіка: посібник/ І. В. Ковальчук. - Чернівці : Рута, 2018.- 367с.
17. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка. Підручник/ А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. - К. : Знання, 2003. – 438с.
18. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти : навчальний посібник / О.Г. Кучерявий. -К. : Видавничий Дім "Слово", 2014. –440 с.
19. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання. - Х., 2002. – 287с.
20. Майстерність учителя / За книгами Д.Лемова «Майстерність учителя», А.Гіна «Прийоми педагогічної техніки», А.Кроуфорда «Технології розвитку критичного мислення учнів» - зно.ua, 2017. - 68 с.
21. Максименко В.П. Дидактика: курс лекцій. Хмельницький : ХМЦНП, 2013. – 223с.

22. Максимюк С.П. Педагогіка. Навчальний посібник для ВНЗ. – К.: Кондор, 2006. – 667с.
23. Малафійк І.В. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. для студентів ВНЗ І. В. Малафійк. - Київ : Слово, 2015. – 630с.
24. Мафтин Л.В. Етнопедагогіка-Українознавство. Термінологічний словник. – Чернівці: Технодрук, 2015. – 272с.
25. Наставництво: професійна підтримка та розвиток педагогів. Навчально-методичний посібник / Новик І., Венгловська О. - Київ. УІРО. - 2023, 111с.
26. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України: програмно-виховний контекст / Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. Бех І.Д., Чорна К.І. Київ, 2015. 44 с.
27. Нова українська школа : poradnik dla vchytelya / Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : TOB «Вид-во дім «Плеяди», 2017. 206 с URL : <http://nus.org.ua/np-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>
28. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: mon.gov.ua/novini%202016/12/05/Konsepziya.pdf
29. Нова українська школа: формуємо продуктивну комунікацію в контексті демократизації освіти. Ужгород. ЗІППО, 2022. - 123 с.
30. Нові підходи до управління освітнім закладом в умовах реформування освіти : методичний посібник для керівників закладів загальної середньої освіти / уклад. : Л. М. Михайлова, Л. М. Савенко, В. С. Стасюк. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 98 с.
31. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний збірник / Київ: МОН, 2023. - 64 с.
32. Пашенко М.І., Красноштан І.В. Педагогіка. – К. : Центр навчальної літератури, 2018. - 228с.
33. Педагог у викликах воєнного часу. Збірник статей / Уклад. Л. П. Ходанич. – Ужгород: ЗІППО, 2022. – 131 с.
34. Педагогіка : баз. підруч. для студ. вищ. навч. закладів III – IV рівнів акредитації / Кол. авторів ; за ред. І. Ф. Прокопенка. Харків : Фоліо, 2015,
35. 576 с.
36. Педагогіка: практикум: навч. посіб. / Г. Х. Яворська, О. П. Ноздрова ; за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. Г. Х. Яворської. - Одеса : Букаєв Вадим Вікторович [вид.], 2014. - 169 с.
37. Педагогічна інтернатура: разом до професійного зростання : методичний посібник / за ред. А. Черній ; відпов. за вип. : О. Лютко, М. Люшин. Рівне : РОППО, 2023. - 105 с.
38. Педагогічна майстерність : Хрестоматія : Навч. посіб. / Упоряд. І.А.Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 2006. – 606 с. : іл. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/147648/>
39. Пенішкевич О.І. Розвиток українського шкільництва на Буковині (XVIII-початок XX століття): Монографія /. – Чернівці: Рута, 2002. – 520 с.
40. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки: навчальний посібник. К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 316 с. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://culonline.com.ua/Books/osn_ped_tehn_Pihtina.pdf.
41. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід.- К.: АПН, 2002.- 135 с.
42. Правила організації діловодства у закладах освіти відповідно до нових вимог: методичний посібник. / за заг. ред. В. М. Блажисвської - Хмельницький: ХОППО, 2023. - 108 с.
43. Правові аспекти освітньої діяльності в умовах законодавчих змін: у запитаннях і відповідях. Навчальний посібник; вид. 2-ге, доповнене/ Гуменюк В. В., Зазуліна Л. В., Блажисвська В. М.- Хмельницький: ХОППО, 2023 - 157 с.
44. Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології / І.Ф.Прокопенко, В.І.Свдокімов.- Х.: Колегіум, 2005. – 224 с.

45. Професійне зростання та емоційна підтримка педагогів. Методичний посібник / С.О.Богданов, О.В.Залеська та ін., – Київ: Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ, 2021. – 56 с.
46. Розвиток системи неперервної освіти в контексті суспільних трансформацій ХХІ століття: колект. монографія / за ред. М.Г. Іванчук. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. – 400 с.
47. Романюк С.З. Розвиток рідномовної освіти українців у західній діаспорі (ХХ – початок ХХІ століття): монографія / С.З.Романюк. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2015. – 539с.
48. Сисосва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник / С.О.Сисосва. – К.: Міленіум, 2006. – 346 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/147940/>
49. Словник термінів і понять сучасної освіти / уклад.: Л. М. Михайлова, О.В.Пагава, О.В. Проніна. За заг. ред. Л. М. Михайлової. Сєвєродонецьк, 2020. 194 с.
50. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес в Україні: регіональний вимір / О.Сухомлинська // Шлях освіти. 2007. № 2. С. 42–48.
51. Технології професійного розвитку педагогів в умовах формальної і неформальної освіти: практичний посібник / М.П.Вовк, Г.І.Сотська, Н.О.Філіпчук, Ю.В. Грищенко, С.О. Соломаха, Л.Ю. Султанова, Н.С.Гомеля. – К.: Талком, 2019. – 320 с.
52. Тимчук Л. Становлення та розвиток андрагогіки в Україні (кінець ХІХ - ХХ століття): монографія / Л. Тимчук. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 464 с.
53. Тлумачний словник освітянських термінів / Державна установа «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти», 2022. - 50с.
54. Українська педагогіка в персоналіях. В 2-х кн. – Кн. 2 / За ред. О.В.Сухомлинської. – Київ: Либідь, 2005. – 550 с.
55. Управління закладом освіти в умовах карантину: збірник методичних рекомендацій / В.В.Стойкова, Т. В. Деміракі, Т. Ю. Бурлака, Т. О. Сливінська; за ред. В. В.Стойкової. – Миколаїв: ОІППО, 2020. – 40 с.
56. Управлінська діяльність керівника навчального закладу: [навч. посібн.] / Л.А.Мартинець. – Вінниця, 2018. – 196 с.
57. Федірчик Т. Історія педагогіки в схемах і таблицях: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Ч. 1. Історія зарубіжної педагогіки / Т. Федірчик, І. Піц, І. Чорней.- Чернівці: Золоті литаври, 2012. - 223 с.
58. Федірчик Т.Д. Розвиток педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи (теоретико-методичний аспект): монографія / Тетяна Дмитрівна Федірчик. – Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2015. – 448 с.
59. Федірчик Т. Викладач вищої школи: проблеми професійно-особистісного становлення: навч.-метод. посіб. / Т. Федірчик, М. Іванчук – Чернівці: Золоті литаври, 2015. – 248 с.
60. Федірчик Т. Д. Науково-методичний супровід розвитку педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи: практ. посіб. / Т. Д. Федірчик. – Чернівці: Золоті литаври, 2015. – 180 с.
61. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності: навчально- методичний посібник / В. В. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д., 2008. – 140 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pedagogika.ucoz.ua/knygy/METODYCHKA-OPM.pdf>.
62. Фізеші О. Й. Педагогіка: Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання. Школознавство: навч. посібник / Й.О.Фізеші. -К.: Кондор, 2013.- 390 с.
63. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: навч. посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – [вид. 3-тє, перероб. і доп.]. – Тернопіль: Навчальна книга, 2009. – 168 с.
64. Фіцула М. М. Педагогіка. Посібник. К.: Академвидав, 2002. – 528с.